

primjer upravo iz pohoda Hunjadija na Kosovo godine 1448. O tom pohodu izvijestio je korčulanski knez mletačkog dužda na osnovu obavještenja koje je dobio od jednog Dubrovčanina. Knez kaže između ostalog: »Item dixit che per tutti i luoghi del despoto i staua con gran spauento per la uegnuda di detti Turchi, e iera redutti tutti alle fortezze«.⁹ Na temelju te rečenice napisao je Jireček: »In Serbien zog sich vor dem Zusammenstoss der beiden Parteien¹⁰, den man nicht hindern konnte, alles in die festen Plätze zurück.«¹¹ A to je preveo Radonić: »U Srbiji sklonilo se bilo stanovništvo u gradove, jer se nije mogao sprečiti sukob između ugarske vojske i Srba.«¹² Tako su Turci, zbog kojih je narod bježao u gradove, pretvoreni u ugarsku vojsku, a umjesto ugarsko-turskog sukoba nikao je ugarsko-srpski. Nije teško razabrati kakvi se oprečni zaključci mogu izvući iz izvora i Radonićevog prijevoda. Napokon, dokle god se historičari budu pozivali gotovo isključivo na zapadne izvore, slika odnosa s Turcima ostat će manje ili više jednostrana. Tek široka upotreba i turske izvorne građe može da pruži sve elemente za zaista iscrpnu analizu i pravilnu sintezu. Koliko su samo novoga dala kod nas dosadašnja istraživanja turske izvorne građe, a ta su, kraj svih značajnih rezultata, gotovo u povoju prema obilju jos neistraženog materijala.

Da rezimiramo. Potrebno je od vremena do vremena skupiti rezultate istraživanja nekog problema i u jednoj sintezi pokušati osvijetliti do koje je mjere nauka taj problem objasnila. Izvjesno shematiziranje i hipotetične rekonstrukcije ne mogu se pri tom u pravilu izbjeći. No, u slučaju da je proučavanje problema još u toku, sudovi treba da su oprezni i ne odviše kategorički. Jasno je također, da historičar mora imati određen politički stav. Da je historija politička nauka, znala je još Marija Terezija. Političko gledanje historičara neminovno se mora odraziti i u njegovim radovima. Drukčije ne može biti. No, ako je historičar nužno idejno vezan uz određene političke principe, on se ipak u naučnom prikazu prošlosti ne može povinovati taktičkim zaokretima dnevne politike, a da ne potkopa naučnu vrijednost svoga rada.

Fedor Moačanin

M. J. DINIĆ, OKO VELIKOG BOSANSKOG ZLATNIKA

Istoriski glasnik 1956, 3—4, str. 149—157.

Poslije svoje rasprave »Veliki bosanski zlatnik« (IČ III, 1952), kojom je potakao daljnju diskusiju o jednom zlatniku iz doba južnoslavenskih država u kasnom Srednjem vijeku, D. se ponovo vraća na to pitanje, odgovarajući na kritiku I. Renđela (Numizmatika V, 1953) i moj referat: Iz bosanske srednjovjekovne numizmatike (Godišnjak Istor. dr. BiH VI, 1954, odnosno — ispravljeno — VII, 1955). Učinio je to prije svega zbog toga, što neki njegovi razlozi — kako sam kaže — »nisu svuda pravilno shvaćeni«.

⁹ Starine VII, 234. (Reče također da je u cijeloj despotovini vladao velik strah od dolaska Turaka, i svi se bijahu sklonili u utvrđenja).

¹⁰ Tj. ugarske vojske i Turaka.

¹¹ K. Jireček, Geschichte der Serben II, 1, Gotha 1918, 191. (U Srbiji se sve povuklo u utvrđenja pred sukobom obiju stranaka koji se nije mogao spriječiti.)

¹² Jireček-Radonić, Istorija Srba II, Beograd 1952, 373. U prvom izdanju je isto tako.

Najvažniji dokaz, koji govori u prilog njegovu povezivanju zlatnika s krunisanjem Tvrtkovim 1377, D. potkrepljuje sada novim podacima iz Dubrovačkog arhiva o upotrebi 14 velikih dukata »domini regis Bosne«, o kojima govori vijest iz 1393. Kako se od tih dukata »isplaćuju dva duga u iznosu od 27 običnih dukata« — i to duga Dubrovčanke Kate de Grusy —, citirani izraz ne može se više shvatiti samo kao posesivni genitiv, kako to pretpostavlja Rendeo. U prilog D-ovu mišljenju govori također činjenica, na koju on ovom prilikom upozorava, da dva podatka iz 1387 o »gros:is de Srebrenica perperos« (koji se spominju i 1403) upućuju na postojanje kovnice ondje »već u drugoj polovini 14 veka«. S pravom dakle zaključuje, da »postoje... izvesni razlozi, da se posumnja u ukorenjeno shvatanje da Tvrtko I kao kralj nije uopšte kovao svoj novac«.

Daljnju potvrdu za ispravnost svoga mišljenja D. nalazi sada i u činjenici, da su uz zlatnik nađena također dva dukata Ludovika I. (usp. Rendelov članak o njima u »Numizmatici« V, 1953, 30—31).

Spomenuti podaci nesumnjivo učvršćuju D-evo datiranje i njegovo uvjerenje o autentičnosti dukata, na kojemu se to datiranje osniva. Preostaju neka sporna numizmatička obilježja, koja — čini mi se — nisu ipak do kraja objašnjena. Dinić, doduše, smatra, da s obzirom na oblik Stephanus rex »nema ni sada ni što oduzeti niti dodati«. Doista, samo ime ne predstavlja nikakvu teškoću, ali je točna primjedba M. P-a*, na koju sam u svom prilogu upozorio, da se to ime pojavljuje na novcima bosanskih vladara samo u obliku Stefan.

Dinić, nadalje, ostaje kod svoga mišljenja o promjeni bosanskoga grba u vrijeme Ostoje, precizirajući ga sada u tom smislu, da je govorio »o bosanskom grbu u celini, ne o različitim sastavnim delovima njegovim«. Zaključuje dakle i opet, da »grb u obliku kakav nalazimo na velikom zlatniku ne postoji više u doba Stefana Tomaševića, ali postoji pod Tvrtkom I.«

Na novcima Tomaševićevim doista nema takvog grba, ali zar se »štit sa poprečnom gredom i po tri ljiljana iznad i ispod nje« — kako D. opisuje bosanski grb do Ostoje — ne nalazi još i na dvjema vrstama Tomaševih poludinara (usp. GZM 1944, 286)? Taj grb ima na zlatniku i Tomaševu novcu isti oblik: greda ide od gornjega lijevog do donjega desnog ugla, a s obje strane su po tri ljiljana.

Pogotovu je ostalo neobjašnjeno pitanje provenijencije propetog lava na zlatniku kao heraldičkog znaka, koji se inače »u tom obliku pojavljuje, u dosada pronađenoj građi, samo i jedino« u grbovniku Korjenića-Neorića iz kraja XVI st. — kako sam to konstatirao već u mome prilogu. Dinić se sada ograđuje od toga, kao da je pomišljao na »poseban grb porodice Kotromanića«, što, uostalom, nisam ustvrdio, imajući na umu samo grbovnik s njegovim tobože različitim grbovima Bosne i Kotromanića. Međutim, ostajući pri svome mišljenju kao jednoj mogućnosti, D. ne nalazi za nju drugog dokaza osim — zlatnika i pretpostavke, da je Korjenić-Neorić unio lava »u grb Kotromanića na osnovu nekakvog pouzdanog izvora«. Njegova tvrdnja, prema tome, »da je propeti lav upotrebljavan u Bosni kao heraldički znak za vreme kraljevstva, i to od vremena Tvrtka I.«, ne može se još uvijek smatrati dokazanom. Utoliko više, što je Tvrtko na svojim pečatima, i velikom i malom, upotrebljavao kao grb Nemanjića isključivo dvoglavog orla.

* Prema pismenom saopćenju fra dra Miroslava Peršana, profesora crkvene povijesti na teologiji u Sarajevu, bilješka u Franjevačkom vijesniku XLIV, 1937, 413, potječe od njega, a ne Marka Perojevića, kako sam to pretpostavio u mome prilogu.

U svom prilogu sam skrenuo pažnju na činjenicu, da se uspravljeni lav nalazi i na reversu hibridnog novca, koji na aversu ima bosansku krunu s Tomaševim latinskim natpisom i monogramom, a koji Rendeo pripisuje despotu Đurđu Brankoviću. Učinio sam to zbog toga, što i zlatnik ima u neku ruku hibridni karakter pa uz bosanski grb (s gredom i ljiljanima, dopunjen šljemom, čelenkom i nakitom) nosi istoga takvog uspravljenog lava. Premda i sada smatram ispravnim zaključak D-ev, da historijske okolnosti ne govore u prilog Renđelovu mišljenju o porijeklu toga heraldičkog elementa na zlatniku, ipak se nisam mogao bez neke suzdržljivosti prikloniti njegovu stanovištu upravo zbog toga heraldičkog znaka (i nedovoljno provjerene provenijencije samog nalaza).

Zacijelo je opravdano D-ovo mišljenje, da je spomenuti hibridni novac »kovan po svoj prilici sporazumno između Srbije i Bosne četrdesetih godina 15. stotića, u ono doba kada je Srebrnica bila pod bosanskom vlašću, ali je i despot Đurađ imao udela u dobiti od carine i držao u njoj svoga carinika«. Međutim, ako je znak lava izražavao u tom slučaju zakonit udio despota Đurđa u prihodima srebrničke carine — onda je pojava toga znaka na zlatniku kralja Tvrtka I. pogotovu neshvatljiva. Zar ne bi bilo logičnije pretpostaviti, da će prvi bosanski kralj, koji sa srpskom krunom preuzima baštinu Nemanjića, uresiti svoj spomen-dukati poznatim grbom te porodice — dvoglavi orlom, kao što je to uradio i na svojim pečatima? Priznajem, da je upravo taj nesklad pojačao moju sumnju u autentičnost zlatnika uopće. Pretpostavio sam, da je spomenuti hibridni novac, koji se sačuvao u većem broju primjeraka, mogao djelomično poslužiti falsifikatoru kao podloga i poticaj. Uostalom, ni Rešetar se u svom sudu — kako pokazuje njegovo pismo tadašnjem vlasniku zlatnika 1. VI. 1938 (usp. moj prilog u Godišnjaku Ist. dr. BiH VII, 1955, str. 99—100, bilj. 5) — nije mogao sasvim osloboditi naročito sumnje u »srpskog despotskog lava«, smatrajući njegovu pojavu uz »nešto tajanstvenu provenijenciju« i okolnosti »da je zlatnik »prelijep«, trećim mogućim argumentom protiv autentičnosti toga zlatnika.

Dinić je svojim posljednjim prilogom u diskusiji o jedinom bosanskom zlatniku uspio da rješenje ovog pitanja znatno približi svome stanovištu, ali konačnim se on ne može još uvijek smatrati. Baš zbog toga ne valja smetnuti s uma ni to, da se zlatnik izgubio negdje — u inozemstvu.

Jaroslav Sidak

HEINRICH FELIX SCHMID, DALMATINISCHE STADTBÜCHER

Zgodovinski časopis (Kosov zbornik) VI—VII, 1952—1953, Ljubljana, str. 330—390.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti obnovila je po Oslobođenju zamašnu djelatnost na izdavanju dalmatinskih srednjovjekovnih izvora. Objavljeni prvi svesci »Monumenta Traguriensia«, izdani po M. Baradi, zatim »Monumenta Historica Ragusina« u izdanju G. Čremošnika te »Monumenta Catarensia« u priredbi A. Mayera pružili su našim historičarima zapise gradskih notara Trogira (1263—99), Dubrovnika (1278—82) i Kotora (1326—35), koji sada očekuju naučnu obradu i analizu. Kod nas je dosada samo prof. Mijo Mirković, i to s ekonomskog gledišta, obradio materijale iz notarijatskih imbrevijatura prvog dijela prvog sveska Baradinih Trogirskih spomenika od 1263—73 (HZ IV, 1951, str. 21—54). Prvom pak pravno-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA IX.

1956.

BROJ 1—4

NAKLADA »ŠKOLSKA KNJIGA« / ZAGREB

Redakcioni odbor:

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB